

8. Костіна Н.І., Алексєєв А.А., Мельник П.В. Моделювання фінансів: Монографія. – Ірпінь: АДПСУ, 2002.

9. Правова інформатика: системна інформатизація законотворчої, правозастосовної, правоохоронної, судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні. Монографія / За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – Ужгород: ІВА, 2003.

10. Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці. Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції. – Ірпінь: НАДПСУ, 2003.

11. Рогач І.Ф., Сендзюк М.А., Антонюк В.А. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах: Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 139 с.

12. Україна: Податкова політика та адміністрування податків. Звіт № 2621-UA. Документ Світового банку. 2003. – 128 с.

13. Хомяков В. Гостию без будущего. Цифры свидетельствуют: квалификация налоговых проверяющих стремительно падает... // Бизнес. 2003, – № 35 (554). – С. 29.

УДК 681.3:342.721

Р. КАЛЮЖНИЙ, доктор юридичних наук, професор,
лауреат Премії ім. Ярослава Мудрого

І. АНДРОСЮК, ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Декларований Конституцією України стратегічний курс на розбудову демократичної правової держави та формування громадянського суспільства визначає пріоритетність загальнолюдських цінностей як системи соціальнозначущих потреб та законних інтересів громадян. Права та свободи людини набувають в Україні аксіоматичного характеру і охоплюють все ширше коло різноманітних сторін людського буття.

Сучасні трансформаційні зміни в суспільстві висувають на перше місце людину, її інтереси. В загальній системі цінностей права і свободи людини посідають центральне місце, домінуюче над усіма іншими. На сьогодні будь-яке явище суспільного життя оцінюється через людський фактор. Значення будь-яких змін та реформ, що відбуваються, полягає в тому, яким чином вони співвідносяться з інтересами людини та чи є вони корисними для неї і чи не шкодять їй. Надбання держави оцінюються через становище в ній особи, здатність її вільно розвиватися та мати доступ до всіх існуючих в державі благ.

Право, виступаючи активним регулятором відносин у суспільстві, не залишається осторонь. Його соціальним призначенням є врегулювання поведінки людей. За таких умов правові норми як загальнообов'язкові, встановлені та гарантовані державою правила поведінки мають бути спрямовані перш за все на захист особи, її прав та законних інтересів. У світлі цього постають важливі питання щодо співвіднесення права і особи, держави і особи.

Однією з найсуттєвіших проблем сьогодення є проблема прав людини у сфері інформаційних відносин. Прямування України до глобального інформаційного суспільства по-новому ставить питання захисту прав людини. Інформаційна свобода та вільне, забезпечене правом функціонування інформації, що є основою інформаційного суспільства, стоїть у прямій залежності від відповідного захисту прав і свобод людини, особливо в інформаційній сфері.

Сьогодні більшість вітчизняних та зарубіжних учених підкреслюють тенденцію становлення інформації як фактора, який є визначальним майже в усіх сферах життя людини [1, – С. 55 - 57]. Сучасний етап розвитку суспільства і держави характеризується зростаючою роллю інформаційної сфери, яка є системоутворювальною рушійною силою становлення інформаційного суспільства. Проте суперечливість правового регулювання інформаційних відносин, про що свідчить аналіз існуючих у законодавстві норм, ускладнює підтримання необхідного балансу інтересів особи і держави [2, – С. 160]. Зазначеним зумовлюються суттєві перешкоди щодо застосування на практиці відповідних норм для захисту прав людини в інформаційній сфері.

Невід'ємне право людини на володіння та розпорядження інформацією, закріплене ст. 34 Конституції України, набуло конкретизації в низці законів та нормативних актів, які регламентують відповідні суспільні відносини в інформаційній сфері. Проте слід зазначити, що нині існує певна фрагментарність, а подекуди – і суперечливість нормативної регуляції цих відносин, що зумовлено відсутністю теоретико-методологічного опрацювання та узагальнення наріжних положень та категорійного устрою на рівні фундаментального інформаційного права України.

Керуючись ст. 9 Конституції щодо пріоритетності міжнародно-правових стандартів стосовно законодавства України, в тому числі й у сфері інформаційних правовідносин, закордонний досвід функціонування інституту інформаційного права важко переоцінити. Однак його імплементацію в національне законодавство без урахування історичної самобутності, соціальної динаміки, сучасного стану державотворення та перспектив слід вважати недоречною. Саме тому на сьогодні ми потребуємо ретельного дослідження та вивчення існуючої ситуації стосовно захисту інформаційних прав людини за кордоном, кінцевою метою чого має бути створення ефективного механізму такого захисту в Україні.

Інформаційні права і свободи складають основу інформаційного права, розвиток теорії якого та окремих його напрямів в Україні знаходиться на початковому етапі. Забезпечення гарантій вказаних прав і свобод є основною метою цієї нової галузі права [3, – С. 88]. Ми вважаємо, що інформаційне законодавство, яке перебуває у тісному взаємозв'язку з теорією та має відображати останні напрацювання в інформаційно-правовій теорії, має бути сукупністю правових норм та актів, які регулюють відносини, пов'язані з усіма підсистемами цієї галузі – створенням інформаційних ресурсів, їх зберіганням, обробкою, розповсюдженням та використанням, а також відносини по управлінню та забезпеченню обертання інформаційних ресурсів в інформаційних системах. До цієї ж сукупності мають входити норми, які містять види та порядок реалізації відповідальності правопорушників в інформаційній сфері. Законодавство в цьому розумінні формує нормативну основу галузі інформаційного права.

При визначенні змістовної, функціональної сторони інституту інформаційного права актуальним стає питання щодо правових категорій, які мають формуватись з урахуванням певних теоретичних принципів та методології. Керуючись гуманістичною спрямованістю інформаційного права, вважаємо за доцільне зазначити такі принципи:

- забезпечення законності в регульованій сфері відносин;
- забезпечення інтересів людини, суспільства та держави в галузі реалізації свобод, прав та обов'язків усіх суб'єктів відносин в інформаційній сфері;
- пріоритетна підтримка гуманістичноорієнтованих процесів в інформаційній сфері правовими методами, запобігання інформаційній діяльності, яка руйнує соціальні та моральні основи людського буття;
- розвиток механізмів виявлення загроз та правопорушень в інформаційній сфері, зміцнення правової основи забезпечення інформаційної безпеки;
- дотримання міжнародних стандартів та норм, які регулюють відносини держави, юридичних та фізичних осіб при забезпеченні прав людини та громадянина.

Велика кількість теоретичних проблем виникає у зв'язку з визначенням правового статусу суб'єктів – учасників інформаційної діяльності, а також – і відповідних правовідносин. Певного значення набувають не лише двосторонні (індивідуальні та колективні), але й так звані корпоративні відносини, які можна визначити як багатосуб'єктні правовідносини.

Законодавчо визначене коло суб'єктів, які діють у сфері інформаційних правовідносин, фрагментарно міститься в численних різноспрямованих правових актах. Проте жоден з них чітко не встановлює, кого слід вважати суб'єктом права, а також правовідносин в інформаційній сфері. Обмежений перелік таких суб'єктів, що міститься в Законі України "Про інформацію", не дає на це ґрунтовної відповіді.

Необхідність чіткого визначення кола прав та обов'язків людини і громадянина щодо інформації ставить першочерговим завданням дослідження категорій "інформаційні правовідно-

сини", "суб'єкт інформаційного права", "суб'єкт інформаційних правовідносин", "правовий статус суб'єкта інформаційного права".

Прямування України до інформаційного суспільства змусило по-новому порушити питання захисту прав людини. У світлі розвитку сучасних інформаційних технологій, їх щоденного вдосконалення та необхідності впровадження в життя діюче в Україні право не встигає адекватно реагувати на ці зміни, що призводить до виникнення певних прогалин в регуляції інформаційних правовідносин та негативно позначається перш за все, на людині та її правах. Тому одним з першочергових завдань правотворчості є узгодження та узагальнення законодавчих положень з метою зосередження уваги на тих аспектах права, нерегульованість яких негативно відобразиться на правах людини в цій сфері, що свідчитиме про неефективність механізму захисту таких прав.

Як підкреслив у своїй доповіді на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства в Женеві 10 грудня 2003 року голова Держкомзв'язку та інформатизації України О.В. Яценко, розбудова інформаційного суспільства відіграє важливу роль в забезпеченні вільного доступу конкретної людини до інформації. Надання кожному громадянину необхідних прав щодо вільного доступу до інформації, а також користування нею з метою задоволення своїх потреб є на сьогодні одним з пріоритетних завдань в Україні, зважаючи на пануючу в усьому світі тенденцію прямування до глобального інформаційного суспільства.

Можливість забезпечення зв'язком та отримання інформації в будь-якому місці, в будь-який час, будь-якою мовою – це й є характерними ознаками сучасного інформаційного суспільства. Кожна людина повинна мати доступ до інформації, і роботою уряду кожної країни, а Україна не є винятком, є гарантування такого доступу. Захист прав людини в інформаційній сфері полягає не в захисті від інформації, а перш за все в забезпеченні правового порядку в інформаційних відносинах і такого рівня доступу до інформації, за якого питання про можливість користування нею навіть не виникало б, оскільки доступ був би необмеженим з огляду на відсутність перепон для нього. На державному рівні одним з пріоритетних завдань на шляху до розбудови інформаційного суспільства має стати подолання цифрового розриву, що дозволило би забезпечити кожному громадянину доступ до інформації, незалежно від рівня достатку та віку. На жаль, на сьогодні ми можемо говорити лише про перші кроки на шляху до подолання вказаних проблем, наявних в нашій країні.

Реалії сьогодення свідчать, що понад 60 країн світу вже законодавчо забезпечили наявність потужного механізму захисту інформаційних прав людини, за якого вже можна вести мову про функціонування єдиного глобального інформаційного суспільства. Для України це повинно стати ще одним поштовхом до формування та подальшого підтримання високого рівня захисту інформаційних прав і свобод. Слід наголосити саме на забезпеченні високого рівня захисту таких прав і свобод в майбутньому, основу якого складатиме ефективно діюче національне інформаційне право. Його опрацювання повинно розпочинатись з теоретично обґрунтованих позицій, які можна в подальшому використати як аксіоматичні для побудови правових норм та застосування їх на практиці.

Сьогодні вже можна констатувати певні позитивні зрушення. Сформовано Концепцію реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин, яка, декларуючи своїм наріжним положенням захист конституційних прав і свобод людини та громадянина у сфері отримання та користування інформацією, має стати "керівництвом до дії" для вироблення ґрунтовних теоретичних позицій щодо реального вступу нашої держави до світового інформаційного суспільства.

Використана література

1. Кузнецов П.У. Методологические особенности правового обеспечения информационных процессов и информационной безопасности // Альманах. Приложение к Российскому юридическому журналу. – 2001. – №1. – С. 55–75.

2. Разуваев В.Э. Информационное право: актуальные проблемы формирования новой отрасли // Материалы научно-практической конференции юридического факультета Елецкого государственного университета им. И.А. Бунина. – Елец: ЕГУ им. И. А. Бунина, 2002. – С. 160–169.

3. Копылов В.А. Информационное право: Учебник. – 2-е изд., доп. – М.: Юристь, 2003. – С. 88.

УДК 342.9(075.8)

Л. ЗАДОРЖНЯ, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ОГЛЯДУ ЗАКОНОДАВСТВА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

З 1991 року Україна долає важкий шлях від тоталітаризму та закритості до високорозвиненого правового суспільства, яке базується на принципах демократії та відкритості інформації. За роки незалежності в нашій країні сформовано практично нове законодавство у сфері інформації та інформатизації.

Законодавчі норми в цій сфері суттєво впливають на законодавче врегулювання відносин між громадянами і державою, громадянами і комерційними структурами тощо, тобто інформаційні відносини є, з одного боку, зовнішнім проявом будь-яких відносин у житті країни та її громадян, з іншого – основою, на якій вибудовується законодавство в інших сферах.

У свою чергу, процеси розвитку інформації та процеси розвитку інформатизації настільки тісно пов'язані між собою, що неможливо уявити загальну картину інформаційного суспільства без відповідного рівня інформатизації.

З огляду на тісні зв'язки інформаційних та інформатизаційних відносин досить важко структурувати законодавство в цій сфері. Вбачається доцільним виділити:

а) базове законодавство у сфері інформації та інформатизації, до якого віднесені: концептуальний закон – про інформацію; закони, що регулюють окремі аспекти відносин і характерні для всіх видів інформації; інформатизаційні закони;

б) видове законодавство, до якого відносяться законодавчі акти, що регулюють інформаційні відносини певного виду (у науково-технічній сфері, у засобах масової інформації тощо).

Базові інформатизаційні закони містять системоутворювальні правові норми, які регулюють правовідносини в інформаційній сфері, і фактично є основою для розробки законодавчих та нормативних актів галузей інформаційного законодавства.

На сьогодні відсутні законодавчі акти про державні інформаційні ресурси, інформаційні продукти і послуги, про персональні дані, про створення і застосування інформаційних технологій, про інформаційну безпеку, визначення достатніх для забезпечення розвитку цієї сфери джерел фінансування.

Актуальним є прийняття законів у зазначеній сфері права з безумовним дотриманням положень Конвенції № 108 Ради Європи “Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних” від 28 січня 1981 року.

У сфері інформатизації найактуальнішою проблемою на сьогодні є формування інформаційного законодавства щодо функціонування інформаційних систем та мереж, надання сучасних інформаційних послуг, насамперед, у сфері державного управління.

Формування інформаційного та інформатизаційного законодавства перебуває в стадії становлення і тому дуже важливо періодично проводити аналіз законодавства в цій сфері для того, щоб своєчасно приводити його у відповідність з потребами сучасного стану розвитку суспільства.

1. Основні проблеми законодавства у сфері інформації та інформатизації.

У сучасних умовах розвитку суспільства активно розвивається інформаційна сфера, яка є сукупністю інформації, інформаційної інфраструктури, в тому числі інформаційних мереж, інформаційних відносин між суб'єктами цієї сфери в процесі збирання, формування, розповсюдження і використання інформації. Інформаційні відносини займають чільне місце у формуван-